

بررسی احساس امنیت بانوان در پارک بانوان شهر سهند تبریز با تأکید بر ارزش‌های فرهنگ اسلامی

احمد حامی^{۱*}، الهام فهام^۲، محمد مهدوی^۳

چکیده

امنیت یکی از مؤلفه‌های اساسی رفاه اجتماعی است و زنان به‌عنوان سرمایه‌های انسانی هر جامعه نقش مؤثری در پیشبرد تعالی و اهداف جامعه دارند. افزایش امنیت محیطی در جهت بهبود پارک‌های بانوان از رویکردهای مهمی است که جوامع پیشرفته به آن توجه دارند. این تحقیق به منظور شناسایی میزان امنیت ادراک‌شده بانوان و موانع و راهکارهای پیشنهادی آنان برای کاهش احساس ناامنی در پارک بانوان شهر سهند انجام شده است. در این باره، از ۱۲۵ نفر از زنان در محدوده پارک بانوان شهر سهند مصاحبه حضوری به عمل آمد و سؤالاتی درباره فعالیت‌های افراد در پارک بانوان، زمان سپری‌شده برای رسیدن به پارک و زمان مراجعه، میزان امنیت، موانع امنیت پیشنهاد زنان برای افزایش امنیت در این پارک‌ها پرسیده شد. نتایج نشان می‌دهد اصلی‌ترین موانع امنیت در پارک بانوان دیده‌شدن از ساختمان‌های بلند و بایر بودن زمین‌های اطراف است. تاریکی و مراجعه مردان برای امور باغبانی و فنی و نگرانی از کودک نیز در درجه‌های بعدی اهمیت بوده است. توسعه کالبدی فضاها و اجتماعی و همچنین امکانات ورزشی می‌تواند در موفقیت پارک‌های بانوان نقش مؤثری ایفا کند.

کلیدواژگان

احساس امنیت زنان، باورهای فرهنگی، پارک‌های بانوان، شهر جدید سهند.

hami@tabrizu.ac.ir
elhamfaham94@gmail.com
mahdavi319@yahoo.com

۱. استادیار گروه مهندسی فضای سبز دانشگاه تبریز
۲. کارشناسی ارشد مهندسی فضای سبز دانشگاه تبریز
۳. استادیار گروه معارف دانشگاه تبریز
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۶/۱۳

مقدمه و بیان مسئله

امنیت یکی از نیازهای اساسی هر جامعه است. زنان، به‌عنوان نیمی از جمعیت جامعه، گروه آسیب‌پذیری هستند که امنیت آن‌ها از راه‌های گوناگون در معرض تهدید قرار دارد [۲]، ص ۴۱-۵۵]. توان راه‌رفتن ایمن در فضاهای شهری نظیر پارک‌ها مستلزم بهره‌گیری از پتانسیل‌های بالقوه محیطی در فرایندهای طراحی شهری است؛ امری که امروزه کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. در سال‌های اخیر، پارک‌های ویژه‌ای با اسم پارک بانوان در شهرهای ایران از سوی شهرداری‌ها احداث شده که فقط مختص بانوان است. پارک مکانی برای استراحت، ورزش، ارتباط با طبیعت، ارتباط با دوستان و انجام‌دادن ورزش‌های فردی و اجتماعی است [۱۳، ص ۸۹۹-۹۰۵]. پذیرش عمومی پارک‌های بانوان به‌رغم انتقادهای وارده، بیانگر ضرورت ایجاد آن در جامعه ایرانی است. تعمیم و توسعه به‌کارگیری این رویکرد در شهرسازی بیانگر توانمندی بالایی است که این روش در ارتقای سطح امنیت دارد؛ لذا این پژوهش به دنبال ارائه راهکارهایی برای افزایش احساس امنیت در پارک‌های بانوان به‌منزله فضایی انحصاری جهت حضور زنان است. هدف از این پژوهش، دستیابی به اصولی است که باید برای ارتقای امنیت بر مبنای رویکرد مورد نظر در طراحی پارک‌های بانوان به‌کار گرفته شود.

نیازهای روحی افراد به عوامل متعددی همچون جنس، سن، فرهنگ، طبقه اجتماعی و تجربه قبلی آنان بستگی دارد. اهمیت کاربری فضای سبز بعد از انقلاب صنعتی بسیار بیشتر شده است. امروزه، احتیاجات اجتماعی تحت تأثیر مستقیم عوامل اقتصادی و صنعتی قرار گرفته و فرم تازه‌ای یافته و آنچه شاید در این بین رنگ باخته است بحث رفاه و آسایش احتیاجات روانی شهروندان در شهرها مابین این شتاب صنعتی شدن و انقلاب تکنولوژیکی است [۹، ص ۱۳-۲۸]. بوزان برای نخستین بار اصطلاح امنیت اجتماعی را به‌کار برده است و امنیت اجتماعی به حفظ ویژگی‌هایی اشاره دارد که براساس آن افراد خود را به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند [۱، ص ۳۰۵-۳۲۰].

اهمیت مسئله امنیت در زندگی اجتماعی انسان‌ها به اندازه‌ای است که در صورت فقدان احساس امنیت، انسان‌ها در روابط اجتماعی خود با دیگران دچار شک و تردید می‌شوند و از برقراری روابط اجتماعی با دیگران می‌پرهیزند. بر اثر تداوم چنین شرایطی، سرمایه اجتماعی رو به زوال می‌رود و در درازمدت پیامدهای منفی بسیاری بر جامعه انسانی دارد [۹، ص ۱۵-۱۷]. بنابراین، با توجه به اهمیت موضوع، در پژوهش حاضر سعی شده است به مقوله امنیت بانوان و عوامل مؤثر بر آن برای حضور در پارک‌های بانوان پرداخته شود.

چارچوب نظری

امنیت مفهومی آشنا و قابل شناخت برای همه جوامع بشری است. در رابطه با ویژگی‌های فضاهای عمومی شهری موفق «محققان با بررسی بیش از هزار فضای عمومی شهری در شهرهای مختلف جهان دریافته‌اند: که موفق‌ترین و کارآترین فضاهای عمومی شهری چهار مؤلفه اساسی کیفیتی دارند: اول اینکه این فضاها در دسترس‌اند، دوم اینکه افراد در آن‌ها درگیر فعالیت می‌شوند، سوم اینکه از راحتی و آسایش انسانی برخوردار بوده و مناظر زیبایی نیز دارند و چهارم اینکه مکانی اجتماعی نیز تلقی می‌شوند؛ یعنی جایی که افراد می‌توانند یکدیگر را ملاقات کنند و دامنه ارتباطات اجتماعی خود را وسعت بخشند» [۴، ص ۴۸-۵۵]. مبنا و اساس جست‌وجوی امنیت را می‌توان در انگیزه‌ها و کشش‌های انسان‌ها دنبال کرد. نیاز به امنیت مانند اکثریت نیازهای انسان‌ها امری کاملاً طبیعی است که انسان‌ها را وامی‌دارد در تأمین آنچه در سطح فردی یا جمعی از خود تحرکاتی نشان دهد.

احساس به معنای درک چیزی است با یکی از حواس و امنیت به معنای بی‌خوفی و بی‌بیمی است. احساس امنیت تلقی انسان‌ها از وضعیتی است که در آن تصور می‌شود تهدیدی متوجه جان، مال و ارزش‌ها نبوده یا حداقل اگر هم چنین تهدیدی وجود دارد، قابل کنترل است. امنیت دو بعد داخلی و خارجی دارد که با یکدیگر مرتبط‌اند. احساس امنیت بعد ذهنی امنیت تلقی می‌شود. عواملی که باعث شکل‌گیری ناامنی می‌شوند الزاماً همان‌هایی نیستند که به نگرانی و احساس ناامنی می‌انجامند و این عوامل همپوشانی کامل ندارند. صاحب‌نظران مفهوم احساس امنیت را همانند مفهوم امنیت متعدد و متفاوت بیان کرده‌اند. لینگ موضوع مورد توجهش امنیت وجودی یا امنیت هستی‌شناختی است. امنیت وجودی یکی از صورت‌های مهم احساس امنیت است. به نظر او، امنیت وجودی سبب احساس امنیت و نبود آن باعث عدم احساس امنیت می‌شود. گیدنز امنیت وجودی را اطمینان به تداوم شخصیت خود و نیز هویت و دوام محیط‌های اجتماعی و مادی کنش می‌داند؛ تا جایی که فقدان این امنیت باعث حساس‌شدن و شکننده‌شدن فرد از لحاظ عاطفی می‌شود [۵، ص ۱۱۵]. از نظر مازلو احساس امنیت دومین نیاز اساسی انسان پس از نیازهای زیستی است [۷، ص ۱۵۸].

محققان سه رویکرد عمده را در تجزیه و تحلیل و علت‌یابی پدیده‌های احساس امنیت بیان کرده‌اند: رویکرد اول «آسیب‌پذیری»: در این رویکرد بر عواملی همچون جنسیت، سن، موقعیت اجتماعی-اقتصادی افراد تأکید کرده‌اند. در بین این عوامل، جنسیت بیشترین قابلیت را برای توضیح و پیش‌بینی احساس ناامنی دارد. رویکرد دوم «تجربه جرم»: این رویکرد ساده‌ترین مدل تبیین احساس ناامنی را تاکنون ارائه کرده است؛ بدین معنا که سطح احساس ناامنی در یک جامعه معلول سطح فعالیت‌های مجرمانه در آن است. رویکرد سوم بر محیط اجتماعی و فیزیکی محلی به‌عنوان منابع احتمالی احساس ناامنی دلالت دارد. در این دیدگاه تلاش بر این است که

بین احساس فردی و متغیرهای زمینه‌ای مانند شهرنشینی، زندگی اجتماعی و آسفتگی مدنی ارتباط برقرار شود. راجع به گستره احساس امنیت می‌توان گفت همان‌طور که چیزی به نام امنیت مطلق وجود ندارد، انتظار احساس امنیت مطلق و رهایی کامل از تشویش ناممکن و به لحاظ اجتماعی هم مطلوب نیست، زیرا قدری اطمینان و تعارض از خصوصیات ذاتی زندگی انسان است. بنابراین، میزان احساس امنیت مطلوب و به عبارتی میزان بهینه خطرپذیری را فقط به صورت تجربی و در تعاملات می‌توان مشخص کرد.

پیشینه تحقیق

زنان بیش از نیمی از جمعیت کشورند. با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و اجتماعی ایران احداث پارک‌های بانوان راهی برای از بین بردن و کاهش محدودیت‌ها و مشکلاتی است که زنان در فضاهای عمومی و پارک‌های شهری با آن روبه‌رو هستند. کاظمی در سال ۲۰۰۹ بیان می‌کند که ایجاد پارک‌های بانوان به‌منزله راه حلی برای مقابله با مشکلات در پارک‌های عمومی است که زنان با آن‌ها روبه‌رو هستند [۸، ص ۴۸-۵۵].

پارک‌های بانوان به‌تازگی روشی نمایشی و تبلیغی برای بانوان در نظر گرفته شده است؛ به‌طوری‌که از نظر توسعه کالبدی و امکانات مورد نیاز بسیار کم‌محتوا بوده و فقط با ایجاد حصار سیمی یا با کاشت‌های متراکم عنوان پارک بانوان را به فضا اختصاص داده‌اند. با اینکه جداسازی فضایی مردان و زنان در مسائل مذهبی ریشه دارد، عوامل متعدد دیگری برای ایجاد فضاهای مختص بانوان حتی در کشورهای پیشرفته بیان شده است. فرهنگ و سبک زندگی مردم از مکانی به مکان دیگر و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است.

جداسازی مردان از زنان بیشتر از اینکه مربوط به جنسیت باشد، با فرهنگ و سبک زندگی مردم مرتبط است؛ مثلاً، یک پارک مختص بانوان در میامی آمریکا با مساحت تقریبی ۶/۷ هکتار، با داشتن فضای پیک‌نیک، محل نمایشگاه، رخدادهای فرهنگی و همچنین زمین بازی کودکان ساخته شده است. این پارک‌ها هم‌اکنون محلی برای تبادلات اجتماعی زنان جهت بالابردن کیفیت زندگی آن‌هاست. پارک دیگر در کشور افغانستان به مساحت ۸ اکر ساخته شده بود که امروزه به مکانی بسیار جذاب برای زنان تبدیل شده است. در پارک بانوان کابل، زنان در وهله اول برای رهایی از قوانین سختگیرانه در مورد پوشش و در وهله دوم برای افزایش تعاملات اجتماعی از آن استفاده می‌کنند. درحالی‌که در تهران پارک بانوان به منظور فراهم کردن یک فضای قابل استفاده برای زنان و با هدف ایجاد تنوع در فضاهای عمومی است.

پارک‌های بانوان به دلیل اختصاصی بودن برای بانوان و تأمین نیازهای روانی و فیزیکی آن‌ها اهمیت بیشتری دارند، زیرا فرصت‌هایی را برای ورزش، استراحت و سلامتی بدنی و ذهنی و رفع مشکلات اجتماعی و جلوگیری از محرومیت اجتماعی، به وسیله دسترسی همه زنان به

امکانات و تسهیلات به وجود می‌آورند. در فضاهای مختص بانوان زنان قادر به سهیم بودن تجارب خود باهم هستند و همچنین بر احساس انزوای خود در جامعه غلبه می‌کنند. محیط فیزیکی می‌تواند تأثیرات مستقیمی بر بستر جرم به‌وسیله طرح قلمروها، کاهش یا افزایش دسترسی‌ها، به وسیله تقویت مرزها داشته باشد. یک محیط دارای عرض کمتر نسبت به جرم آسیب‌پذیرتر است، زیرا فعالیت‌ها را محدود می‌کند و برای افراد ارتکاب جرم را آسان‌تر می‌کند. جفری براساس نتایج و محققان قبلی نظریه CPTED را در کتابش در سال ۱۹۷۱ به نام *جلوگیری از جرم با استفاده از طراحی محیط* ارائه داد [۱۴، ص ۲۱۰-۲۳۰]. جفری در نظریه‌اش بر نقش محیط فیزیکی در ایجاد تجربیات هنجار و ناهنجار مختلفی که ظرفیت تغییر رفتار را دارد تأکید می‌کند.

نمودار ۱. مؤلفه‌های مدل پیشگیری از جرم [۱۴]

جفری (۱۹۷۱) بیان‌کننده «پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)» است و به تأثیرات عواملی نظیر طراحی، روان‌شناسی، فیزیولوژی و زیست‌شناسی در بروز ناامنی اعتقاد دارد. او همچنین معتقد است برای پیشگیری از جرایم باید هر دو جنبه تأثیرات محیط بر رفتار انسان و همچنین زمینه‌های ژنتیکی در بروز جرم لحاظ شود [۱۴، ص ۲۳۸-۲۴۰]. مدیریت ناکارآمد و فقدان مطالعه و برنامه‌ریزی جهت ارتقای کیفی گذران اوقات فراغت مردم، این گروه از فضاهای عمومی شهرها (پارک‌ها) را از عملکرد اصلی خود دور و آن‌ها را به مکان‌های بحرانی و مسئله‌دار شهری تبدیل می‌کند. وجود افراد نامطلوب در مکان‌های عمومی یکی از عوامل مهم کاهش جذابیت این مکان‌ها برای استفاده عموم، به‌خصوص زنان، است. این عوامل به تدریج فضاها را به محیط‌های مردانه تبدیل می‌کند و محیط‌های شهری مردانه شرایط رشد بزهکاری را سبب می‌شود. به گفته جان لنگ، حضور افراد نامطلوب در مکان‌های خلوت بیشتر است. این‌گونه افراد در مکان‌های خلوت و خالی از مردم ظاهر می‌شوند؛ مکان‌هایی که نحوه طراحی آن‌ها در ایجاد چنین معضلی مؤثرند. از دیدگاه فرهنگی طبقه‌بندی ساختاری، فراشخصی و درون‌شخصی محدودیت‌ها باهم

هم‌پوشانی دارند. موضوع جنسیت و فرصت‌های فرهنگی یا پیش‌نگری بخش دیگری از بحث محدودیت‌هاست؛ مثلاً، انتظارات مراقبتی نزدیکان و خویشاوندان از زنان از عوامل محدودکننده آن‌ها در مشارکت در فعالیت‌های تفریحی و سرگرمی به‌شمار می‌رود. مارتین و ماسون در سال ۲۰۰۳ به فعالیت‌های تفریحی به‌منزله موضوعی مهم در اجتماع، سیاست و محیط سیاسی پرداختند [۱۶، ص ۳۵-۴۴]. مطالعه زنان در کشور جمهوری اسلامی ایران، تفریح و سرگرمی را آشکارا به مذهب و فرهنگ پیوند می‌زند. سمبل‌ها و نمادها در فرهنگ اسلامی بسیار آشکارند؛ به‌خصوص برای زنان. برای مثال پوشیدن حجاب از سوی زنان مسلمان یک نماد وابسته به مذهب است. با توجه به اینکه بیش از نیمی از جمعیت کشور زنان هستند و با نظر به شرایط فرهنگی و اجتماعی ایران، احداث پارک‌های بانوان روشی مناسب و کارآمد برای تقلیل فشارها و محدودیت‌های اعمال‌شده به آن‌هاست. پارک‌های مختص بانوان نه‌تنها در ایران، که در کشورهای اروپایی نیز جایگاه خود را یافته‌اند. در دنیای امروز، که پیشرفت‌های صنعتی موجب کم‌ترکی و به‌طبع آن مشکلاتی نظیر چاقی، بیشترشدن اوقات فراغت و بیکاری شده است، این پارک‌ها زمینه‌ای را برای ورزش و نرمش، استراحت و سلامتی بدنی و ذهنی و رفع مشکلات اجتماعی فراهم می‌کنند. بنابراین، انجام‌دادن این تحقیق ضروری بوده و اطلاعات آن می‌تواند در طراحی بهتر این پارک‌ها استفاده شود.

روش‌شناسی تحقیق

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق مصاحبه انفرادی و رودررو است. روش مصاحبه برای مطالعات عمیق، ژرفانگر و موردی روش مناسبی است، زیرا تعداد افراد مطالعه‌شده محدودند؛ بنابراین، وسعت جامعه کم، ولی با عمق مطالعه کارآمد است و محقق به‌خوبی می‌تواند اعماق و زوایای موضوع مطالعه‌شده را بکاود. این روش برای مطالعه افراد جامعه‌ای که سواد لازم را ندارند بسیار مفید است. در این پژوهش، امنیت بانوان و عوامل مؤثر بر آن برای حضور در پارک‌های بانوان بررسی شده است.

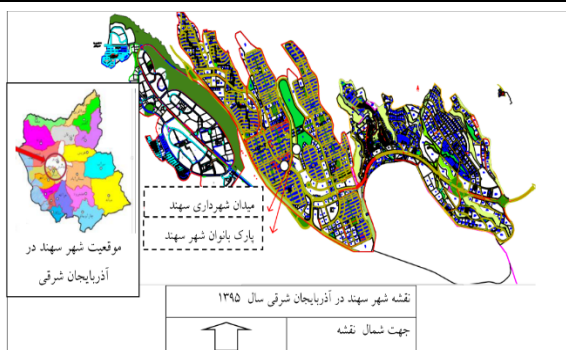
سؤالات طرح‌شده برای این تحقیق شامل چند بخش است. اطلاعات عمومی: سؤالات بخش اول دربرگیرنده اطلاعات شخصی از قبیل سن و وضعیت تأهل است. سطح تحصیلات عامل مؤثر دیگری در شناخت ترجیحات افراد است که در این تحقیق بررسی می‌شود. فعالیت: در این بخش از مصاحبه فعالیت‌های ترجیحی بانوان مورد پرسش قرار می‌گیرد. فعالیت‌ها می‌توانند به دو گروه پرتحرک مثل دویدن و فعالیت‌های آرام از قبیل نشستن تقسیم‌بندی شوند. شناسایی فعالیت‌ها در طراحی و توسعه کالبدی پارک‌های بانوان استفاده می‌شوند. امنیت: سؤال مربوط به امنیت بانوان، موانع و راهکارهای پیشنهادی برای حل آن در پارک‌های بانوان مورد پرسش قرار می‌گیرد. در این بخش، انگیزه‌های درونی و بیرونی بررسی می‌شود.

جامعه آماری استفاده‌کنندگان پارک بانوان در شهر جدید سهند است. نمونه آماری متشکل از ۱۲۵ نفر است. به‌طور معمول، به دلیل زمان‌گیر بودن و کیفی بودن مصاحبه در این نوع مطالعات تعداد شرکت‌کنندگان زیاد نیستند؛ مثلاً کیرا در سال ۲۰۰۴ تعداد ۱۰۰ نفر مصاحبه‌شونده انتخاب کرده بود؛ با این حال، نمونه آماری تحقیق حاضر بیشتر از مطالعات قبلی در نظر گرفته شده است [۱۵، ص ۱۲۵].

مصاحبه در همه ساعات روز در ایام هفته به صورت حضوری انجام شد. انجام مصاحبه با انتخاب مصاحبه‌شوندگان آغاز می‌شود. مصاحبه‌گر باید همواره به خاطر داشته باشد از دخالت دادن پیش‌داوری‌ها، دیدگاه‌ها و آگاهی‌های قبلی خود بر رفتارش جلوگیری کند. همچنین، تا حد ممکن، از خارج شدن پاسخ‌دهنده از حیطه سؤال و به حاشیه رفتن او جلوگیری کند. پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان از سوی مصاحبه‌کننده به‌دقت و به‌سرعت نکته‌برداری می‌شود و امکان ضبط صدای زنان به دلیل نارضایتی آن‌ها امکان‌پذیر نبود. مصاحبه‌ها ۱۵ تا ۳۰ دقیقه طول می‌کشید. پس از تهیه متن نوشتاری پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، فرایند بررسی محتوای آشکار و پنهان داده‌های به‌دست‌آمده از گفته‌ها و نوشته‌ها انجام شد. بعد از اتمام مصاحبه، همه جواب‌ها به‌دقت طبقه‌بندی و منظم شد و کلمات کلیدی، که بیانگر پاسخ شرکت‌کنندگان باشد، انتخاب شد.

در آنالیز کمی، متن نوشتاری پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان رمزگذاری و شمارش و در جدول توزیع فراوانی ثبت شد. سپس اطلاعات موجود در جدول با استفاده از روش‌های آمار توصیفی، متناسب با نوع متغیرها یا تحقیق، روش تحقیق و هدف تحقیق تجزیه و تحلیل شد. محقق می‌تواند شاخص‌های آماری مانند درصدهای توزیع، فراوانی و درصد تراکی را محاسبه کند یا ارقام و اعداد به‌دست‌آمده را برای انجام دادن محاسبات آمار استنباطی—مانند وجود همبستگی آماری—بررسی کند. در روش کیفی، اجزای ساختار متن نوشتاری مصاحبه، یعنی واژه‌ها، مفاهیم و ارتباط میان آن‌ها برحسب میزان تکرار، تعداد واژه‌ها، الفاظ، کنایه‌ها و اصطلاحات به‌کاررفته در جمله‌ها و میزان تکرارشان شمارش و بررسی می‌شود تا الگوهای موجود در گفته‌ها کشف شود. روش‌های کمی و کیفی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و excel انجام می‌گیرد.

شهر جدید سهند یکی از شهرهای استان آذربایجان شرقی است. این شهر که در ناحیه شمال غربی شهرستان اسکو واقع شده است، براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، با جمعیتی بالغ بر ۱۳ هزار و ۶۱۰ نفر، هجدهمین شهر پرجمعیت استان آذربایجان شرقی محسوب می‌شود. هدف از احداث این شهر، اسکان دادن سرریز جمعیت کلان‌شهر تبریز بود که با استقبال گسترده مردم این کلان‌شهر روبه‌رو شد. تعداد پارک‌های موجود در شهر سهند ۷ مورد است که از این تعداد یک پارک ویژه بانوان است.

نمودار ۲. موقعیت شهر جدید سهند در استان آذربایجان شرقی و پارک بانوان سهند

یافته‌ها

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که اکثر مراجعان به این پارک در گروه سنی ۲۹ تا ۳۹ سال هستند (تعداد = ۵۵: ۴۴ درصد). گروه سنی زیر ۱۸ سال (تعداد = ۵: ۴ درصد) کمترین گروه سنی مراجعه‌کننده به این پارک است. در خصوص تحصیلات پاسخ‌گویان، نتایج نشان می‌دهد که اکثر استفاده‌کنندگان از پارک مدرک لیسانس دارند (تعداد = ۶۰) که ۴۸ درصد از پاسخ‌گویان را شامل می‌شود. طبق جدول ۱، ۸۸ درصد مراجعان (تعداد = ۱۱۰) متأهل و ۱۲ درصد (تعداد = ۱۵) مجردند.

جدول ۱. مشخصات عمومی شرکت‌کنندگان در پرسش‌نامه

فاکتورها	زیرگروه‌ها	تعداد (۱۲۵)	درصد
وضعیت تأهل	مجرد	۱۵	۱۲
	متأهل	۱۱۰	۸۸
گروه‌های سنی	زیر ۱۸ سال	۵	۴
	۱۸-۲۹ سال	۲۵	۲۰
	۲۹-۳۹ سال	۵۵	۴۴
	۳۹-۴۹ سال	۳۰	۲۴
	بالای ۵۰ سال	۱۰	۸
سطح تحصیلات	زیر دیپلم	۲۵	۲۰
	دیپلم	۲۰	۱۶
	لیسانس	۶۰	۴۸
	فوق لیسانس و بالاتر	۲۰	۱۶

به نظر می‌رسد افراد متأهل حضور بیشتری در پارک‌های بانوان دارند و این با یافته‌های مطالعه قبلی مغایر است؛ جایی که تعداد افراد مجرد بیشتر از تعداد افراد متأهل در بین مراجعه‌کنندگان به پارک‌های شهری بوده است [۱۲، ص ۱۵-۲۳]. همچنین، یافته‌های تحقیق حاضر با یافته‌های علی گلی در مقاله ارزیابی نگرش جنسیتی در طراحی فضاهای شهری (مطالعه موردی: پارک بانوان شمس تبریز) در سال ۱۳۹۲ که در آن نیز بیشترین تعداد مراجعان در رده سنی ۲۹-۳۹ سال و با تحصیلات لیسانس هستند مطابقت دارد [۵، ص ۱۸۰-۱۸۲].

براساس جدول ۲، به نظر می‌رسد مردم یک نگاه سلامت‌بخشی به پارک‌های شهری بانوان دارند؛ به طوری که عمده فعالیت‌ها و امکانات تفریحی در پارک در زمینه فعالیت‌های فیزیکی و سلامتی بوده است. ورزش صبحگاهی با فراوانی ۹۵ (۷۶ درصد)، صرف صبحانه و عصرانه گروهی با فراوانی ۵۴ (۴۳٫۲ درصد) و مشارکت در پختن نذری و آماده‌سازی آن با فراوانی ۵۲ (۴۱٫۶ درصد) به ترتیب مهم‌ترین فعالیت‌های گروهی افراد در مراجعه به پارک بانوان است. انجام دادن فعالیت‌های روزمره خانگی در پارک و با همکاری دیگران (سبزی پاک کردن - دوخت و دوز و...) با فراوانی ۲۸ (۲۲٫۴ درصد)، کلاس‌های آموزشی (روان‌شناسی کودک، آشپزی، خیاطی) (تعداد= ۲۵؛ ۴۳٫۲ درصد)، به ترتیب کم‌اهمیت‌ترین فعالیت‌های گروهی افراد در این پارک بوده است.

جدول ۲. فعالیت‌های گروهی افراد در مراجعه به پارک بانوان

فاکتورها	فراوانی	درصد
ورزش صبحگاهی	۹۵	۷۶
صرف صبحانه و عصرانه گروهی	۵۲	۴۱٫۶
مشارکت در پختن نذری و آماده‌سازی آن	۴۰	۳۰
انجام دادن فعالیت‌های خانگی در پارک و با همکاری دیگران (سبزی پاک کردن، دوخت و دوز و...)	۲۸	۲۲٫۴
کلاس‌های آموزشی (روان‌شناسی کودک، آشپزی، خیاطی و...)	۲۵	۴۳٫۲

جدول ۳. انتظارات بانوان برای انجام دادن فعالیت‌های فیزیکی

فاکتورها	فراوانی	درصد
پخش موزیک شاد در پارک	۵۴	۴۳٫۲
حضور روان‌شناس به صورت مکرر و تشکیل جلسات مشاوره	۴۴	۳۵٫۲
حضور مربی ورزش	۳۵	۲۸
استفاده از رنگ‌های شاد در محوطه	۳۱	۲۴٫۸
مشارکت خود زنان در کارهای پارک	۲۴	۱۹٫۲
فراهم کردن زمینه برای بازدید و ارائه صنایع دستی زنان صنایع	۲۳	۱۸٫۴
برگزاری مسابقات و ارائه جوایز	۲۳	۱۸٫۴
برگزاری اردوهای تفریحی	۱۷	۱۳٫۶
آراستن محیط و افزایش فضای سبز و گلکاری	۱۶	۱۲٫۸
استفاده زیاد از آب و احداث آب‌نما	۸	۶٫۴

جدول ۳ بیانگر انتظارات بانوان برای انجام دادن فعالیت‌های فیزیکی در پارک بانوان است و همین‌طور که مشاهده می‌شود، ۴۳/۲ درصد زنان (با فراوانی ۵۴) پخش موزیک شاد در پارک و ۳۵/۲ درصد آن‌ها (با فراوانی ۴۴) حضور روان‌شناس به صورت مکرر و تشکیل جلسات مشاوره را در پارک‌های بانوان پیشنهاد می‌دهند. حضور مربی ورزش (تعداد= ۳۵) از فاکتورهای مهم در انجام دادن فعالیت‌های فیزیکی بانوان از سوی ۲۸ درصد از مصاحبه‌شوندگان ذکر شده است.

استفاده از رنگ‌های شاد در محوطه با فراوانی ۳۱ (۲۴/۸ درصد)، مشارکت خود زنان در کارهای پارک با فراوانی ۲۴ (۱۹/۲ درصد) و فراهم کردن زمینه برای بازدید و ارائه صنایع دستی زنان صنایع با فراوانی ۲۳ (۱۸/۴ درصد) در رده‌های بعدی انتظارات بانوان قرار دارند. آراستن محیط و افزایش فضای سبز و گلکاری با اختصاص ۱۲/۸ درصد از پاسخ‌دهندگان (تعداد= ۱۶) و استفاده زیاد از آب و احداث آب‌نما با اختصاص ۶/۴ درصد از آن‌ها (تعداد= ۸) از فاکتورهای کم‌اهمیت‌تر در این زمینه‌اند. براساس یافته‌های حیدری چپانه ورزش و تناسب اندام اصلی‌ترین انگیزه بانوان برای مراجعه به پارک‌های بانوان است [۳، ص ۱۲۷-۱۴۲].

براساس جدول ۴، ۸۰ درصد (تعداد= ۱۰۰) زنان زمانی را که برای رسیدن به پارک سپری می‌کنند کمتر از ۱۰ دقیقه و با پای پیاده و ۶۴ نفر (۵۱/۲ درصد) ۲۰ دقیقه و با پای پیاده بیان کردند. مراجعه زنان با خودروی شخصی با فراوانی ۳۲ (۲۵/۴ درصد) نیز طرفداران کمتری داشت. فاکتور دیگر این جدول بیان‌کننده زمان‌های ترجیحی زنان برای مراجعه به پارک‌های بانوان است. با توجه به این فاکتور زمان مراجعه ۸۰ درصد زنان (تعداد= ۱۰۰) صبح است. مهم‌ترین دلیل آن‌ها شرکت در ورزش صبحگاهی و در مدرسه بودن فرزندان و سر کار بودن همسرانشان است. مراجعه به پارک‌های بانوان در شیفت عصر با فراوانی ۳۲ (۲۵/۴ درصد) از طرفداران کمتری برخوردار است. رسیدگی به امورات خانه، فرزندان، و همسر می‌توانند از دلایل مراجعه کمتر زنان به پارک در زمان عصر ذکر شوند.

جدول ۴. زمان سپری شده برای رسیدن به پارک، زمان مراجعه و روزهای مراجعه بانوان به پارک بانوان

فاکتورها	ریزفاکتورها	فراوانی	درصد
	پیاده کمتر از ۱۰ دقیقه	۱۰۰	۸۰
	پیاده کمتر از ۲۰ دقیقه	۶۴	۵۱٫۲
زمان سپری شده برای رسیدن به پارک	پیاده نیم ساعت	۴۸	۳۸٫۴
	یک مسیر تاکسی‌خور	۴۵	۳۶
	با خودروی شخصی	۳۲	۲۵٫۴
زمان مراجعه به پارک بانوان	صبح	۱۰۰	۸۰
	عصر	۳۲	۲۵٫۴
روزهای مراجعه به پارک بانوان	هر روز	۹۵	۷۶
	هر هفته بیش از دو بار	۲۸	۲۲٫۴
	هر آخر هفته	۱۷	۱۳٫۶

تعداد ۷۶ درصد (تعداد= ۹۵) زنان همه‌روزه و به‌طور منظم در پارک حضور می‌یابند. تعداد ۲۲/۴ درصد از زنان با فراوانی ۲۸ به صورت نامنظم هر هفته بیش از دو بار و با فراوانی ۶۴ (۵۱/۲درصد) فقط آخر هر هفته به پارک مراجعه می‌کنند.

اولین فاکتور جدول ۵ میزان امنیت ادراک‌شده برای مراجعه از دیدگاه بانوان را نشان می‌دهد. براساس این جدول بالاترین میزان امنیت ادراک‌شده برای مراجعه از دیدگاه بانوان ۵۴/۴ درصد (تعداد= ۶۸) بوده است. تعداد ۲۵/۴ درصد زنان با فراوانی ۳۲ میزان امنیت را پایین بیان کرده‌اند.

جدول ۵. میزان امنیت ادراک‌شده برای مراجعه از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان و موانع امنیت در پارک بانوان

فاکتور	ریزفاکتورها	فراوانی	درصد
میزان امنیت ادراک‌شده	بالا	۶۸	۵۴/۴
	متوسط	۵۲	۴۱/۶
	پایین	۳۲	۲۵/۴
موانع امنیت	دیده‌شدن از ساختمان‌های بلند	۱۰۰	۸۰
	بایر بودن زمین‌های اطراف	۶۴	۵۱/۲
	تاریکی	۴۸	۳۸/۴
	مراجعه مردان برای امور باغبانی و فنی	۴۵	۳۶
	نگرانی از کودک	۳۲	۲۵/۴

جدول ۶. پیشنهاد زنان برای افزایش امنیت

فاکتور	ریزفاکتورها	فراوانی	درصد
امنیت محیطی پارک	کاشت درختان بلند در اطراف پارک	۱۰۰	۸۰
	استفاده از نگهبان مرد در شیفت بعدازظهر	۶۴	۵۱/۲
امنیت امکانات پارک	افزایش نورپردازی	۴۸	۳۸/۴
	ساخت زمین‌های مجاور	۴۵	۳۶
	حضور مردان در بازه زمانی مشخص	۳۲	۲۵/۴
	احداث اتاق کودک	۲۰	۱۶
	استخدام بانوان متخصص	۱۵	۱۲

دیده‌شدن از ساختمان‌های بلند با فراوانی ۱۰۰ (۸۰ درصد) اصلی‌ترین مانع امنیت است. بایر بودن زمین‌های اطراف (۵۱/۲ درصد) و فراوانی ۶۴ تاریکی (۳۸/۴ درصد) و فراوانی ۴۸، مراجعه مردان برای امور باغبانی و فنی با فراوانی ۴۵ (۳۶ درصد) و نگرانی از کودک با فراوانی ۳۲ (۲۵/۴ درصد) کم‌اهمیت‌ترین مانع ادراک‌شده امنیت عنوان شده است. جدول ۶ با داشتن دو فاکتور امنیت محیطی و امکانات پارک بیان‌کننده پیشنهاد‌های زنان برای افزایش امنیت است.

کاشت درختان بلند در اطراف پارک (۸۰ درصد از پاسخ‌ها: تعداد= ۱۰۰) و استفاده از نگهبان مرد در شیفت بعدازظهر (۵۱/۲ درصد از پاسخ‌ها: تعداد= ۶۴) از پیشنهاد‌های مهم زنان برای افزایش امنیت زنان است. افزایش نورپردازی با ۳۸/۴ درصد (تعداد= ۴۸) در درجه اهمیت بعدی قرار دارد.

نتیجه‌گیری

رشد روزافزون جمعیت باعث می‌شود نیاز به فضاهای سبز و عمومی هر روزه بیشتر و بیشتر شود. توجه به امنیت فضاهای فراغتی مانند پارک‌ها، به‌خصوص برای جامعه زنان، بسیار حائز اهمیت است. فضاهای سبز و مشخصاً پارک‌های شهری به‌منزله بخشی از شهرهای امروزی محسوب می‌شوند که به‌واسطه علت وجودیشان دخالت مستقیم در شیوه زیست و جامعه انسانی دارند و از این طریق بر کیفیت زندگی انسان‌ها تأثیر می‌گذارند. پارک‌های مخصوص بانوان از مکان‌هایی است که به‌تازگی برای رفاه زنان ایرانی و با اهداف ورزشی، آموزشی و تفریحی و با تمرکز بر تأمین امنیت روانی و فیزیکی بانوان، از سوی مدیریت شهری بنیان نهاده شده است.

مشاهده می‌شود که فعالیت‌های گروهی اکثریت بانوان استفاده‌کننده از پارک بانوان ورزش صبحگاهی، صرف صبحانه و عصرانه گروهی و مشارکت در پختن نذری و آماده‌سازی آن است. با توجه به یافته‌های تحقیق مشاهده می‌شود مهم‌ترین فعالیت‌های فیزیکی در جهت سلامت روانی بانوان در مراجعه به پارک‌های ویژه بانوان پخش موزیک شاد در پارک، حضور روان‌شناس به صورت مکرر و تشکیل جلسات مشاوره و حضور مربی ورزش است و این مقوله می‌تواند نقش بسیار مهمی در تأمین سلامت افراد جامعه داشته باشد. مسافت از مهم‌ترین عوامل در مراجعه به پارک‌ها به‌خصوص برای بانوان است. طبق یافته‌های تحقیق بیشترین مراجعه‌کنندگان به پارک در نزدیکی پارک سکونت دارند.

به نظر می‌رسد با پیشرفت تکنولوژی و ورود آن به درون زندگی افراد، زنان فرصت بیشتری جهت تفریح و انجام فعالیت‌های دیگر پیدا می‌کنند. با توجه به سر کار بودن همسران و نیز در مدرسه یا دانشگاه بودن فرزندان در صبح، زنان از فراغت بیشتری در این زمان برخوردار بوده و بیشترین مراجعه آن‌ها به پارک در این زمان است. دیده‌شدن از ساختمان‌های بلند، تاریکی،

مراجعه مردان برای امور باغبانی و فنی و نگرانی از کودک به ترتیب از موانع مهم امنیت در پارک بانوان بیان شده‌اند. با توجه به پیشنهادهای بانوان کاشت درختان بلند در اطراف پارک، استفاده از نگهبان مرد در شیفت بعدازظهر و افزایش نورپردازی به ترتیب از عوامل مهم برای افزایش امنیت در این پارکها اذعان شده است.

مطالعات نشان می‌دهد انتخاب روش‌های کنترل غیرطراحی، مثل استفاده از سیستم مداربسته، حضور نیروهای امنیتی و سایر روش‌های مشابه، اگرچه موجب بیرون‌راندن گروه‌های خاص با رفتارهای ناهنجار از پارک می‌شود، این امر بر استفاده عمومی تأثیر سوء داشته و نارضایتی عمومی را به استفاده از این فضاها افزایش می‌دهد. کلید حل مسئله حضور گروه‌های مختلف مردمی در فضای پارک‌هاست و این امر ممکن نیست مگر با خلق فضاهایی که خصوصیت سازگاری و انعطاف‌پذیری داشته باشند. این فضاها به دلیل قابلیت بالای جذب الگوهای متفاوت و ثابت رفتاری، امکان وقوع رفتارهای هنجار را در فضا افزایش می‌دهند. بین ناهنجاری رفتاری و حضور نداشتن زنان در فضاهای شهری رابطه مستقیم وجود دارد. درواقع، فضای مردانه شرایط مساعدتری را برای بروز رفتار ناهنجار فراهم می‌کند.

با توجه به نتایج این تحقیق، پارک‌های بانوان باید به‌منزله بخش مهمی از فضاهای سبز شهری در برنامه‌ریزی کلان‌شهرها در نظر گرفته شود. برای استفاده بهتر این مکان‌ها لازم است این پارک‌ها در امن‌ترین و مطلوب‌ترین بخش از فضاهای شهری مکان‌یابی و طراحی شوند. در جهت تسهیل فعالیت‌های فیزیکی بانوان، توسعه کالبد فیزیکی پارک‌ها باید شامل مکان‌ها و امکانات ورزشی همچون سالن‌های سرپوشیده ورزشی، مسیرهای دوچرخه‌سواری و مسیرهای دویدن و پیاده‌روی باشد. پیشنهاد می‌شود گسترش طولی پارک‌ها بیشتر مد نظر قرار گیرد، زیرا این نوع فرم از فضاها امکان انجام دادن فعالیت‌های پیاده‌روی و دویدن را تسهیل می‌کند. از آنجا که رهایی از پوشش انگیزه مهم بانوان برای حضور در پارک‌ها ذکر شده است، لازم است دید بیرون به درون پارک و بالعکس با ایجاد موانع بصری محدود شود. برای افزایش زیبایی و مطلوبیت درون پارک‌ها، موانع بصری سبز از قبیل درختان دارای تاج متراکم و پرپشت (بلوط، افرا، نارون) با درختان همیشه‌سبز (سرو خمره ای و سرو نقره‌ای) به‌صورت ترکیبی به جای دیوار و حصارهای غیرزنده استفاده شوند.

تأمین امنیت در پارک‌های شهری از اقدامات مهم مورد نیاز در طراحی پارک است. اهمیت این مسئله در مورد پارک‌های بانوان دوچندان است و طراحان و مدیران منظر شهری باید در طراحی پارک‌های جدید به این مسئله توجه جدی داشته باشند. در رابطه با این موضوع کاشت درختان بلند با تاج گسترده در کنار دیوارهای پارک مفید است. از این قبیل درختان، که با آب و هوا و اقلیم شهر سهند سازگار است، می‌توان به بید مجنون (*Babylonica Salix*) با شاخ و برگ آویخته چشم‌نواز، سپیدار (*Populus*)، نارون (*Ulmus*)، بلوط (*Quercus*) در ترکیب با

سوزنی‌برگانی نظیر کاج سیاه (*nigra Pinus*)، کاج تهران (*pine eldaricaEldarica Pinus*) و سرو نقره‌ای (*Arizonica Cupressus*) اشاره کرد. سوزنی‌برگان در فصل زمستان با حفظ برگ‌ها علاوه بر ایجاد پوشش و تأمین امنیت، زیبایی پارک را در این فصل دوچندان می‌کنند. در رابطه با این پارک‌ها در شیفت عصر، به‌خصوص در فصل پاییز و زمستان که هوا زود تاریک می‌شود، امنیت بانوان بیشتر دچار مخاطره می‌شود. به‌کارگیری نگهبان مرد با تدابیر خاص می‌تواند موجب برقراری امنیت در این پارک‌ها شود. تعبیه یک حریم امن در اطراف دیواره بیرونی پارک و اتاق نگهبان مرد در این محوطه می‌تواند یک لایه امنیتی برای این پارک‌ها باشد. علاوه بر اینکه نگهبان مرد دیدی به داخل پارک ندارد، همیشه در دسترس است و در مواقع خطر امنیت پارک را برقرار می‌کند. علاوه بر این‌ها، با توجه به نقش مادرانگی بانوان و نگرانی دائم آن‌ها از کودکان، تعبیه یک اتاق کودک در این پارک‌ها به همراه یک کودک‌یار مجرب می‌تواند خیال بانوان را آسوده کند و موجبات فراغت خاطر آن‌ها را فراهم نماید. در این اتاق‌ها، می‌توان سرگرمی‌های مناسب با رده‌های سنی مختلف را فراهم کرد و این آسایش و امنیت کودکان خود به‌طور غیر مستقیم موجب آسایش و احساس امنیت بانوان است.

منابع

- [۱] بوزان، باری (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها، هراس*، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- [۲] جهانگیری، جهانگیر (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی زنان ۱۵-۴۰ سال شهر شیراز»، *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، دوره ۲، ش ۲، ص ۴۱-۵۵.
- [۳] حیدری چپانه، رحیم (۱۳۹۳). «سنجش میزان موفقیت پارک‌های بانوان از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی کلان‌شهر تبریز)»، *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، س ۵، ش ۲۰، ص ۱۲۷-۱۳۱.
- [۴] رفیعیان، مجتبی؛ ضابطیان، الهام (۱۳۸۷). «درآمدی بر فضاهای امن شهری با رویکرد جنسیتی»، *جستارهای شهرسازی*، ش ۲۴-۲۵، ص ۴۸-۵۵.
- [۵] گلی، علی؛ زادولی، شاهرخ؛ زادولی، فاطمه (۱۳۹۲). «ارزیابی نگرش جنسیتی در طراحی فضاهای شهری (مطالعه موردی: پارک بانوان شمس تبریز)»، *زن در توسعه و سیاست*، ش ۱۱، ش ۲، ص ۱۷۱-۱۸۸.
- [۶] گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). *تجدد و تشخیص*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نی.
- [۷] لاندین، رابرت ویلیام (۱۳۷۸). *نظریه‌ها و نظام روان‌شناسی*. ترجمه یحیی سیدمهدی، تهران: مؤسسه نشر ویرایش.
- [۸] کاظمی، مهروش (۱۳۸۸). «رویکردی تحلیلی به مقوله جنسیت و تأثیر آن به کیفیت فضا»، (نمونه موردی پارک فجر تبریز)، *نشریه هویت شهر*، س ۳، ش ۴، ص ۴۸-۵۵.
- [9] Ahmadi, M. (2012) "Study of the feeling of social security of women in

- Sanandaj city and social factors affecting on it”, Thesis of MA in Social Welfare. Tehran Social Welfare and Rehabilitation University. [Persian]
- [10] Colachi, S. (2006). urban parks and this major role of stress decreasing in urban crowd society. *Journal of city and development*, Vol. 33, PP. 13-28.
- [11] Gillham, B. (2000). *The Research Interview*. London: Rautledge.
- [12] Hami A, Suhardi M, Manohar M, Malekizadch M. (2014), Natural elements spatial configuration and content usage in urban park. *International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning*. Vol. 24, No. 1, PP. 15-23.
- [13] Hami A, Suhardi M, Manohar M, shahhosseini H. (2011). Users’ preferences of usability and sustainability of old urban park in Tabriz, Iran: *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, Vol. 11, No. 5, PP. 899-905.
- [14] Jeffery, C. R. (1971). *Crime prevention through Environmental Design*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- [15] Krenichyn, Kira. (2004). Women and physical activity in an urban park: Enrichment and support through an ethic of care. *Journal of Environmental Psychology*. Vol. 2, No. 1, PP. 117- 130.
- [16] Martin, W. H., & Mason, S. (2003), Leisure in three Middle Eastern countries. *World Leisure*, Vol. 45, No. 1, PP. 35-44.

Archive of SID